

Ongelmaperusteinen informaatiolukutaidon oppiminen tuottaa tulosta

Jenni Laine & Heidi Minkkinen

Rovaniemin ammattikorkeakoulun kirjasto (RAMK) on pilotoinut ongelmaperusteisen oppimisen sovittamista matkailualan turvallisuuden teemojen ja informaatiolukutaidon opetukseen. Oppimispäiväkirjat, ryhmätyöt ja työpajat tukivat opiskelijoiden informaatiolukutaidon opetusta, jossa myös opettajat ja informaattikot toimivat tiiviissä yhteistyössä. Opiskelijoilta saatu palaute osoitti, että he kokevat asiantuntemuksensa vahvemmaksi ja kykenevät nyt suunnistamaan tiedonhankinnassaan varmemmin.

Rovaniemen ammattikorkeakoulu on yhdistämässä koulutukseen, tutkimukseen ja innovaatio-toimintaan KOTA-oppimisenäkemyksen (Kokeemuksesta Oppimalla Tulevaisuuden Avaimet), joka perustuu ongelmaperustaiseen oppimista. Ongelmaperustaisen oppimisen lähtökohtana ovat aidot työelämän ongelmat, joiden ratkaisemiseksi opiskelija tarvitsee ajankohtaista tietoa sekä etenkin alussa ohjausta oikeille tiedonlähteille. Ongelmat ohjaavat opiskelijan tiedonhankintaa ja oppimista. Opiskelijan rooli itsenäisenä, aktiivisena ja vastuullisena tiedonhakijana korostuu ja informaatiolukutaidon osaaminen nousee tärkeäksi oppimisprosessissa.

Ongelmaperustainen oppimisprosessi edellyttää myös oppilaitoksen opettajien ja informaation tiivistä yhteistyötä toimiakseen. Informaatiolukutaidon opetuksessa substanssin opetuksen ja tiedonhakemisen prosessien tulee palvella opiskelijan ongelmaan liittyvää tiedonhankintaa.

Matkailualan turvallisuus teemana

Opinnäytetöiden aiheena oli Lapin matkailun aluetasoinen turvallisuus. Ryhmässä oli viisi paria ja kaikkiaan yhdeksän opiskelijaa. Prosessissa oli mukana kolme substanssi-ohjaajaa, jotka toimivat myös ryhmäistuntojen eli tutoriaalien vetäjinä. Projektin tuotoksellisena tavoitteena oli

suunnitella matkailualueen turvallisuussuunnitelman luonnos.

Suunnitelmarunon taustoittamiseksi tarvittiin tietoa matkailun turvallisuuteen liittyviltä eri toimijoilta esimerkiksi siitä, millainen turvallisuussuunnitelman tulisi olla ja mitä sen tulisi sisältää. Töiden toimeksiantaja oli Lapin matkailun turvallisuusjärjestelmä -hanke. Pilottiprojektin kohdealueita olivat Levi, Meri-Lappi, Rovaniemi, Salla ja Utsjoki.

Lähtökohta työlle oli se, että Lapin matkailualueiden eri toimijoilla on hyvin kirjavat käytännöt ja dokumentointimallit matkailun turvallisuuteen liittyen. Lisäksi Lapin matkailualueiden viranomaisten resurssit ovat vähäiset. Ongelmaa lähdettiin ratkaisemaan pilkkomalla se pienempiin opinnäytetyöprosessiin liittyviin vaiheisiin. Eri vaiheita olivat: aiheen ideointi ja rajaaminen, matkailun turvallisuuteen syventyminen (teoria-perustan rakentaminen), aineiston hankintamenetelmä sekä aineiston analysointi. Ongelmia oli siis yhteensä neljä.

Oppimispäiväkirja työvälineenä

Pilotin aikana opiskelijat antoivat palautetta oppimisestaan ja kokemuksistaan. Opiskelijat kirjoittivat ajatuksiaan oppimispäiväkirjaan. Lisäksi syyslukukauden päätteeksi ja opinnäytetöiden val-

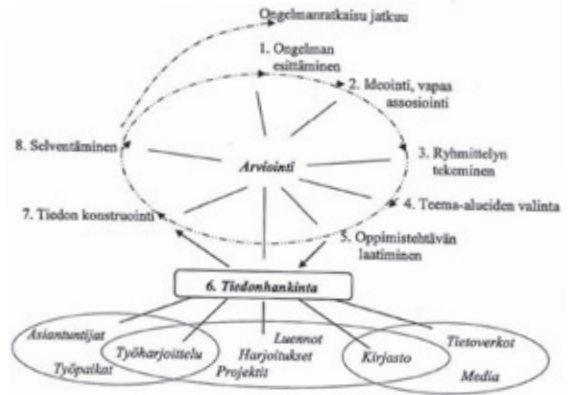
mistuttua toukokuun lopussa, opiskelijoilta kerättiin tietoa anonyymien kirjallisten palautekyselyjen, sähköpostikyselyn sekä itsearviointien avulla.

Teoriapohja rakennettiin yhdessä ongelmaperustaista sykliä hyödyntäen

”Koen että PBL -tekniikka toimii minun kaltaiselle oppijalle erittäin hyvin. Saa itse kokeilla sekä etsiä tietoa ja tämän jälkeen oppia lisää.”

”Tutoriaalit auttoivat siten, että osasimme etsiä tietoa oikeasta aihealueesta.”

Restonomiopiskelijoiden pilottiopinnäytetyön yhteinen tietoperusta kohdistui tietokirjallisuuteen, tavoitteena oli riittävän teoreettisen ymmärryksen saavuttaminen. Täydentävää tietoa haettiin eri teoreettisten lähteiden lisäksi asiantuntijoilta ja osallistamalla matkailun turvallisuuden alueellisiin teematilaisuuksiin. (Poikela 2000, 160.) Opinnäytetyön teoriapohja rakennettiin ongelmaperustaista sykliä hyödyntäen. Aloitustutoriaalissa esitettiin ongelma ja käytiin läpi syklin vaiheet 1–5 (kts. kuva 1; kuvio 1).

Kuvio 1. Ongelmaperustainen oppimisen sykli (Poikela, E. – Poikela, S. 2005)

Tiedonhakua työpareina

Syklin tärkeänä osaprosessina oli aloitustutoriaalia seuraava itsenäinen tiedonhankinta (kts. kuvio 1, kohta 6). Opiskelijat hakivat työpareina tietoa kysymyksen muotoon asetettujen oppimistehtävien avulla. Syksyn ensimmäinen oppimistehtävä oli *mitä matkailun turvallisuuteen liittyviä haasteita on Lapin eri matkailualueilla?* Parit kondensivat tiedonhaun omaan matkailualueeseen.

Kuva 1. Aloitustutoriaali (syklin vaiheet 1–5)

Kuva: Jenni Laine

Asiantuntijaluento Rikosuhripäivystyksessä (RIKU) lokakuussa 2011. Kuvassa luennoimassa aluejohtaja Päivi Alanne-Kunnari. Kuvassa muut vasemmalta lukien toimeksiantajan edustaja projektipäällikkö Pekka Iivari, opiskelijat Susanna Määttä, Tiina Ronkainen, Laura Jussila, Heidi Turtinen, Toni Junes, Annu Tarkiainen, Tiina Kivilahti ja Henry Valle. Kuvasta puuttuu opiskelija Niina Lampela.

Oppimistehtävän tiedonhaun tulokset esiteltiin ryhmälle lopetustutoriaalissa (kts. kuvio 1, vaiheet 7–8). Tulosten ja aikaisemman tietämyksen pohjalta vastattiin kysymykseen ja ratkaistiin lopulta ongelma hankitun tiedon valossa. Suuri osa opiskelijoista koki, että teoriapohjan rakentaminen, tutoriaalit ja niihin liittyvä tiedonhankinta edistivät parhaiten omaa oppimista opinäytetyöprosessissa.

”Tutoriaalit olivat mukavia ja niistä sai hyvää pohjaa teoriaa ja omaa työtä ja oppimista varten. Tosin välillä ne tuntuivat turhilta ja että tulee tehtyä turhaa työtä mutta toisin kävi. Mielestäni muutenkin PBL -työskentely on mukavaa, koska siinä pitää itse oppia ja ymmärtää asia jota sen voi opettaa myös muille.”

”PBL oli toimiva ratkaisu prosessin alkuvaiheessa, sen kautta prosessi lähti hyvin käyntiin. Opinäytetyöprosessi tuntui jäsentyvän hyvällä tavalla. Tiedonhaun ohessa pystyi syventymään hyvin aiheeseen. Tiedonhakujen läpikäynti ja niiden esittäminen ryhmälle avasi myös uusia näkökulmia.”

Itseohjautuvuus korostuu

Opiskelijoiden itseohjautuvuus vaikuttaa heidän tiedonhankintaan ja sen käyttöön. Tiedonhaun tuloksissa ja niiden hyödyntämisessä oli nähtävissä eroja opiskelijoiden välillä. (Poikela 2000, 158.) Eräälle opinäytetyöparille hankitun tiedon soveltaminen oli haastavaa, kuten eräs opiskelija kertoo: *”Tutoriaalien aiheet olivat tarpeellisia ja ”oikeita” kulloiseenkin prosessin vaiheeseen, mutta itse tiedonhaku ei suoraan hyödyttänyt oppimista. Tutoriaalikysymysten avulla tehty tiedonhaku ei aina kohdannut opinäytetyön etenemisen kanssa. Tutoriaaliongelman kautta olisi pitänyt osata tehdä opinäytetyötä ja teoriaa eteenpäin. Sen sijaan teimme välillä ”ylimääräistä” työtä tehdessämme kysymyksen pohjalta tiedonhakutehtävän.”*

Vastuu saavutettavasta tiedosta, ongelman ratkaisusta ja tiedon soveltamisesta on opiskelijalla. On kuitenkin muistettava, että prosessin alussa opiskelijat eivät vielä välttämättä osaa hankkia tietoa itsenäisesti (Poikela 2000, 158.) Tässä vaiheessa opettajan ja informaattikon välinen yhteistyö todella punnitaan.

Informaatikko mukana jo opinnäytetyön suunnittelussa

”Alussa tiedonhaku oli vaikeampaa, sillä PBL -menetelmä oli minulle täysin uusi, enkä oikein tien-nyt miten homma toimii. Loppua kohti tiedonha-ku oli helpompaa, kun tiesi mitä etsiä ja mistä.”

Aktiivinen keskustelu opettajien ja informaattikon kesken on olennaista ongelma-perustaisessa oppi-misprosessissa. Vastuullisen tiedonhankinnan oh-jaaminen on opettajan ja informaattikon välisen yhti-työn yksi suurimmista haasteista (Paasio 2008, 20). Opiskelijan oppimisen polku tulisi suunnitella yhteistyössä opettajien, informaattikon ja työ-elämän edustajien kanssa. Aikataulut, oppimismotiivaatio, opetuksen sisällöt sekä yhteinen tiedotta-minen on avattava kaikille osapuolille.

Informaatikko oli tiiviisti restonomiopiskelijoi-den opinnäytetyöprosessin suunnittelussa, ope-tuksessa ja ryhmäistunnoissa. Informaatioluku-taidon opetus suunniteltiin sisältämään eri työ-skentelymenetelmiä. Huomiota opetuksessa kiin-nitettiin erityisesti lähdekritiikkiin.

Ryhmätyöt ja työpajat menetelminä

Työskentelymenetelminä käytettiin ryhmätöitä, tietoiskuja, työpajoja ja luentoja. Lisäksi infor-maatikko oli mukana joissakin tutoriaaleissa. Tiedonhankinnasta ja siihen liittyvästä epävarmuustekijästä pitää puhua ääneen, koska se lisää opiskelijan varmuutta tiedonhankkijana ja luot-tamusta omiin kykyihin (Halttunen 2012). Tä-mä tarkoittaa sitä, että tietämystä jaetaan aloitus-tutoriaaleissa orientoituen tulevaa tiedonhankin-taa varten.

Opettajan tehtävä on pitää informaattikko aktiivisesti mukana prosessissa suunnittelusta seu-raavan toteutuksen suunnitteluun sekä ohjata opiskelijoita oikeille tiedon lähteille, esimerkik-si kertomalla olennaisia hakusanoja tiedonhaun kannalta (Vuoskoski 2011). Informaattikon teh-tävä on ohjata opiskelijoita tiedon hakemisessa, hakutermien kielellisessä muotoilussa, kriittises-

sä lähteiden arvioimisessa, oikean tietokannan ja hakuperiaatteiden ohjaamisessa.

Ongelma-perustaisessa oppimisprosessissa ope-tajien ja informaattikon lisäksi sidosryhmien yhti-työ on ratkaisevassa asemassa opiskelijan oppi-misen kannalta (Poikela 2000). Enää ei riitä, että opettaja opettaa aktiivisesti ja opiskelija saa tar-vittavan tiedon passiivisesti niellen annetun tie-don sellaisenaan.

Opinnäytetyöpilotissa kirjallisuutta nostettiin myös esille erilliseen hyllyyn, ns. täppihyllyyn, kulloinkin ajankohtaiseen aiheeseen liittyen kir-jaston painetusta kokoelmasta. Silloin, kun in-formaattikon ei ollut mahdollista osallistua aloi-tustutoriaaleihin, antoivat ohjaajat aktiivisesti tie-toa eri teemoista informaattikolle. Opinnäytetyön Optima -työtila oli myös informaattikon käytös-sä ja hänellä oli siellä oma työkansio, johon hän laittoi esimerkiksi ajankohtaisia lähteitä tiedoksi opiskelijoille. Olennaista tiedonhankintavaiheesa on saada opiskelijat käyttämään monipuolises-ti eri tiedonhankintakanavia.

Sisältö ja käyttö esiin ryhmäkeskusteluissa

Tiedon konstruointivaiheessa käytiin keskuste-luja opiskelijoiden tiedonhankinnan ja oppimi-sen tuloksista. Informaatikko oli mukana joissa-kin tämän vaiheen ryhmäistunnoissa seuraamas-sa tiedonhakujen tulosten esittelyä. Tämä vaihe jää yleensä informaatiolukutaidon opetuksessa näkymättömäksi.

Ohjaaja ja informaattikko pystyivät yhdistä-mään osaamisensa toisen kommentoidessa läh-teen käyttöä substanssin kannalta ja toisen tie-don oikeanlaisen käytön kannalta. Opiskelijoi-den esitettyihin kysymyksiin vastattiin juuri sil-loin, kun opiskelijalla oli aktiivinen tiedontarve ja oppimistehtävien tuloksiin liittyen heräsi läh-dekritiikkiä. Tutoriaalit toimivat näin aktiivisena oppimisen vaiheena. Prosessin edetessä ohjaaja ja informaattikko reflektoivat myös omaa ohjaamisaan ja sitä, miten hyvin tieto ja oppiminen nä-kyivät opiskelijoiden teksteissä.

Opiskelijat haastattelivat marras–tammikuun aikana yhteensä 56 eri toimijaa matkailun turvallisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Haastattelujen avulla haettiin vastauksia siihen, millainen turvallisuussuunnitelman tulisi olla ja mitä sen tulisi sisältää. Tulosten perusteella rakennettiin kullekin alueella turvallisuussuunnitelman runko, jonka työstämistä jatketaan edelleen aktiivisesti.

Pilotti toi varmuutta ja tiedon hallittavuutta

”Tiedon etsimistaitoni ja kykyäni ajatella laajasti asioista paranivat huomattavasti.”

”Viimeisestä tutoriaalista jäi positiivinen mieli, paljon on kehitystä tapahtunut koko prosessin aikana. Itse koen, että tutoriaalit ovat selkeyttäneet itse prosessia, joka on jäsennelty tiettyihin painopisteisiin. Tällä tavoin itse opinnäytetyöprosessi on ollut hallittu kokonaisuus ja edennyt sujuvasti. Tutoriaalit ovat olleet olennainen osa oman kehittymisen kannalta.”

Opiskelijat kertoivat, että ovat oppineet opinnäytetyöprosessin aikana tarkastelemaan asioita kriittisesti, myös omalla työpaikalla. Tiedonhankinta kehittyi ennen kaikkea opettajien ja informaation yhteisen ohjauksen avulla. Yhteistyön avulla opiskelijoiden tiedonkäyttöä sekä uuden tiedon tuottamista pystyttiin tarkastelemaan kokonaisvaltaisemmin. Opiskelijat kokivat, että he saivat tietoa matkailun turvallisuuteen ja Lapin alueeseen liittyen huomattavasti laaja-alaisemmin ryhmäohjauksessa kuin olisivat saaneet yksilöohjauksessa.

”Olen saanut PALJON laajemmin tietoa kuin mitä olisin yksin saanut.”

Suurin osa opiskelijaryhmästä suoritti kevään 2012 aikana myös syventävän harjoittelun, jonka aikana he hyödynsivät aktiivisesti hankittua tietoa aiheeseen liittyen. Oikea ja ajankohtainen tieto saa opiskelijan tuntemaan olonsa itsevarmaksi. Opiskelijat kertoivat, että ovat käyneet keskuste-

luja asiantuntijoiden, ”isojen pomojen”, kanssa ja on tuntunut hyvältä keskustella heidän kanssaan tuntien, että tietää aiheesta. Etenkin haastattelut avasivat heidän silmiä näkemään asioita uudella tavalla. Hankittua tietoa opittiin myös kyseenalaistamaan ja tarkastelemaan kriittisesti. Opiskelijat kertoivat, että heidän itsevarmuus on kasvanut, Lapin aluetuntemus ja tietoisuus matkailun laajuudesta on lisääntynyt sekä jokainen kokee kehittyneensä omassa työssään. 📖

Lähteet

Halttunen, K. 2012. Ohjaus tiedonhaun opetuksessa ja tietopalvelussa. Luento AMKIT-konsortion pedagogiikkaryhmän järjestämässä Työkaluja tiedonhaun opetukseen –seminaarissa Oulussa 14.2.2012.

Paasio, K. 2008. Tiedon katedraalista oppimisen baasariksi. Kirjasto ja ongelmaperustainen oppiminen. – Teoksessa Ongelmaperustainen oppiminen Raumanlaisen malliin (toim. J. Silmula), 19–28. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja B, Raportit 3/2008.

Poikela, E. 2000. Ongelmaperustainen oppiminen – haaste kirjastoille? Teoksessa Koulu kirjastossa. 142–165. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Poikela, E. – Poikela, S. 2005. Ongelmaperustainen opetus suunnitelma – teoria, kehittäminen ja suunnittelu. – Teoksessa Ongelmista oppimisen iloa – ongelmaperustaisen pedagogiikan kokeiluja ja kehittämistä (toim. E. Poikela ja S. Poikela, S.), 27–52. Tampere: Tampere University Press.

Vuoskoski, P. 2012. Kokemuksia PBL-OPS:n toteuttamisesta ja OPS-tysötä – käytännönläheisesti. Luento Rovaniemen ammattikorkeakoulun henkilöstön KOTA –iltapäivässä Rovaniemellä 14.12.2011.

Tietoa kirjoittajista

Jenni Laine
Rovaniemen ammattikorkeakoulu
Email. jenni.laine@ramk.fi

Heidi Minkkinen, informaattikko
Lapin korkeakoulun kirjasto, matkailu
Email. heidi.minkkinen@ramk.fi